

Orhan Kemal'in 72. Koğuş Romanının İngilizce Çevirilerindeki Argo Söylemlerin Disiplinlerarası Bakış Açısıyla İncelenmesi*

DR. ÖĞR. ÜYESİ **BURCU YAMAN****

Öz

Söylem analizi konuşmacı, dinleyici, yazar ve okuru içine alarak söylemi sosyal bağlamıyla inceleyen disiplinlerarası bir alandır. Temelini post yapısalcılık, post modernizm ve hermeneutikten alan söylem analizi birçok bilim alanında olduğu gibi çeviribilim alanında da kullanılan bir yöntemdir. Bu çalışmada Orhan Kemal'in 72. Koğuş adlı eserinde yer alan argo söylemler, söylem analizinin doğasında bulunan disiplinlerarası bakış açısıyla incelenmiş ve bu söylemlerin iki farklı çeviri örneği üzerinden kaynak metin karşılaştırmalı analizleri sunulmuştur. Çeviri örneklerinin değerlendirildiği iki kaynaktan biri çevirilerini Nevzat Erkmen'in yaptığı *Ward 72* (1993) eseri, diğeri ise çevirisi Cengiz Lugal'e ait olan *The Prisoners* (2012) eseridir. Çeviri örneklerinin çözümlenmesinde diliçi çeviri, kelimenin kökü ve sesletimi açısından incelenmesi, edimbilimsel ve sosyokültürel açıdan değerlendirilmesi gibi yaklaşımlardan yararlanılmıştır. Argo ifadeler içinde bulunduğu toplumun kültürünü yansıtan söylemlerdir. Bu ifadelerin erek metinde aynı etkiyi yaratabilmesi için söylem analizi yöntemi ile incelenmesi ve bu incelemenin de disiplinlerarası bakış açısıyla yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde kültürel bağlamından kopuk, kaynak metne uzak çeviri metinler ortaya çıkacaktır. Çalışma kapsamında yapılan çeviri örneklerinin incelenmesi sonucunda çevirmenlerin kültüre özgü olan argo söylemlerin hedef metne aktarımında, söylemin hedef dilde eşdeğerinin olmaması, kaynak dilin farklı kullanımlarının aktarımında zorluklar gibi sorunlarla karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Bu sorunların çözümünde ise göstergenin çeviri metinden silinmesi, argo söylem yerine düz anlamın tercih edilmesi, başka kelimelerle açıklama gibi yöntemlere başvurdukları görülmüştür. Ancak çeviri eylemi sadece dil aktarımı değil aynı zamanda bir kültür aktarımıdır. Bu noktada çeviri öncesi disiplinlerarası bakış açısıyla yapılacak olan söylem analizinin çevirmenlere karşılaşılabilecekleri çeviri zorlukları konusunda rehberlik edebileceği ve alt metinlerde saklı kültürel unsurların ortaya çıkartılmasına, dolayısıyla da kültürel bağlamından kopmamış, kaynak metne daha yakın çeviri metinler üretilmesine katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Anahtar sözcükler: söylem analizi, argo ifade çevirileri, Orhan Kemal, 72. Koğuş, disiplinlerarası bakış

* Bu çalışmanın bir bölümü, 29 Eylül-1 Ekim 2022 tarihlerinde Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen "International Congress on Academic Studies in Translation and Interpreting Studies (ICASTIS)" başlıklı kongrede sözlü bildiri olarak sunulmuş ve makale olarak genişletilmiştir.

** Ondokuz Mayıs Ün. Yabancı Diller YO Müt. Ter. Böl. (İngilizce), burcu.yaman@omu.edu.tr, orcid: 0000-0001-6381-4122
Gönderim tarihi: 9.10.2022 Kabul tarihi: 19.2.2023

THE ANALYSIS OF SLANG DISCOURSES IN ENGLISH TRANSLATIONS OF ORHAN
KEMAL'S NOVEL 72. KOĞUŞ FROM AN INTERDISCIPLINARY PERSPECTIVE

Abstract

Discourse analysis is an interdisciplinary field that examines discourse in its social context by including speakers, listeners, writers and readers. Discourse analysis, which takes its basis from post-structuralism, postmodernism and hermeneutics, is a method used in the field of translation studies as well as in many other fields of science. In this study, slang discourses in Orhan Kemal's work *72. Koğuş* (1993) has been evaluated from the interdisciplinary perspective inherent in discourse analysis, and a comparative analysis of the source text has been presented through two different translation examples. One of these sources is *Ward 72* (1993), translated by Nevzat Erkmen, and the other is *The Prisoners* (2012), translated by Cengiz Lugal. In the analyzing of translation examples, approaches such as intralingual translation, etymological and phonetical analysis, pragmatic and socio-cultural evaluation have been used. Slang expressions are discourses that reflect the culture of the society in which they are located. In order to have the same effect on the target text, they should be examined with discourse analysis from an interdisciplinary perspective. Otherwise, translated texts detached from the cultural context and far from the source text will occur. As a result of the analysis of the translation examples within the scope of the study, it has been observed that the translators encounter some problems, such as the lack of an equivalent of the discourse in the target language and difficulties in the transfer of different uses of the source language. It has been seen that translators use methods such as deleting the signs in the text, using denotations instead of slang discourse, and paraphrasing to solve these problems. However, translation is not only a transfer of language but also a transfer of culture. At this point, it is thought that the discourse analysis to be made from the interdisciplinary perspective before translation can guide the translators about the translation difficulties they may encounter and contribute to the discovery of the cultural elements hidden in the subtexts and thus to the production of translated texts that are not detached from the cultural context and closer to the source text.

Keywords: discourse analysis, translations of slang expressions, Orhan Kemal, *72. Koğuş*, interdisciplinary perspective

GİRİŞ

Söylem kavramı, günümüzde siyaset, medya, sosyal bilimler, dilbilim, edimbilim ve çeviribilim gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Söylem, belirli kurallar, terminoloji ve konuşmalardan oluşan sistematik dilsel düzenleri betimlemek için kullanılan bir kavramdır. Söylem iletiyi tüm boyutlarıyla ele alır (Tonkiss, 2006). Keith Punch, söylemi konuşma ve sohbet dahil olmak üzere tüm iletişim biçimlerini kuşatan belli bir zaman dilimi içerisinde belli insan grupları arasında geliştirilen fikir, ifade ve bilgileri kapsayan bir olgu olarak görmektedir (2005, s. 214). Dil ve toplum arasındaki bağıntıyı inceleyen Émile Benveniste, dil ve söz ayrımı yerine dil-söylem ikili karşıtlığını kullanır. Ona göre "söylem, konuşan bireyin dili üstlenmesi ve gerçekleştirmesidir." (Benveniste, 1995, s.10). Söylem kavramıyla ilgili olduğu gibi söylem

çözümlemesi ile de ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Michael Mc Carthy, söylem çözümlemesini dilin belli bir bağlamda sosyal amaçlı kullanımı olarak tanımlamıştır (1991, s.1). James Paul Gee, bir insanın sözce ile konuşmaktan daha fazla eylem gerçekleştirdiğini; bir iddia, söz, özür, davet, başışlama, teklif etme, reddetme gibi daha birçok söz eylemi (kelimelerin telaffuz edilmesiyle gerçekleştirilen eylemler) gerçekleştirdiğini ifade etmiş, dil kullanımının edimbilimsel yönüne de vurgu yapmıştır (1990, s. 95).

Söylem analizi konuşma metinlerinin anlamını sosyokültürel boyutta inceleyen bir araştırma yöntemidir. Dolayısıyla sosyal hayatın tüm alanları ile ilişkili, disiplinlerarası bir yöntemdir. Michel Foucault bireyin farklı olduğunu ve bu farklılığın bireylerin söylemlerini de etkilediğini ifade etmekte sonuç olarak da söylemin kişiye, bağlama, zamana ve mekâna göre değişiklik gösterdiğinin altını çizmektedir (Parker, 2002'den akt. Çelik & Ekşi, 2008, s. 99).

Dilin toplumsal yönünü vurgulayan kullanımlarından biri olan argo ifadeler de birer söylemdir. Bu çalışmada Orhan Kemal'in hapishane gerçeğini sosyokültürel boyutlarıyla ele aldığı 72. *Koşuş* eserindeki argo söylemler, söylem analizi yönteminin ele alındığı yaklaşımlar ve bu yaklaşımların sunduğu disiplinlerarası bakış açısıyla incelenmiştir. Eserin Nevzat Erkmen ve Cengiz Lugal olmak üzere iki farklı çevirmene ait çevirileri kaynak metinle karşılaştırmalı olarak sunulmuş ve değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında argo ile ilgili tanımlamalara yer verilmiş ve çeviri metinlerde geçen argo söylemlerden örnekler sunulmuştur.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

“Söylem” ve “söylem analizi” kavramları tarihten günümüze değişik şekillerde tanımlanmış ve farklı birçok yaklaşımla ele alınmıştır. Sosyoloji, psikoloji, siyaset, edebiyat, çeviribilim gibi bilim alanlarında kullanılan söylem analizi yaklaşımları, söylemlerin yorumlanması ve değerlendirilmesinde araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır. Çalışmanın bu bölümünde söylem analizinin geçmişten günümüze gelişimi ele alınmış ve bu çerçevede ortaya konmuş yaklaşımlar ve çalışmalardan örnekler sunulmuştur.

1.1. Söylem Analizinin Tarihçesi ve Söylem Analizi Yaklaşımları

Köken olarak Latince “discursus” sözcüğünden gelen “söylem” ilk defa filozof Aquinalı Thomas tarafından “zihni çıkarım” anlamında kullanılmış, Orta Çağ Latincesinde ise “hareketli tartışma, karşılıklı iletişim ve görüşme” anlamında kullanılmıştır (Sözen, 1999, s. 17). Van Dijk söylem çalışmalarının kökenini retoriğe değin götürmektedir (1985, s.1). Söylem alanı ile ilgili ilk çalışma Viladimir Propp'un 1928 yılında yayımlanan *Masalın Biçimbilimi* adlı eseridir (Yıkmuş, 2019, s. 35). Söylem analizinin ortaya çıkmasında sosyoloji disiplininde 1940'larda başlayan Harold Garfinkel ve Erving Goffman gibi sosyologların çalışmaları etkili olmuştur. İngilterede söylem çözümlemesi başlığının kullanıldığı ilk yazı Zellig Haris tarafından 1952'de yazılmıştır. Fakat bu çalışma sadece yapısalcı bir yaklaşım içermektedir (Coulthard, 1979, s. 3). 1960'ların başlarında Mihail Bahtin, Roman Jakobson, Roland Barthes, Algirdas Julien Greimas gibi araştırmacılar söylemi hem dil içi hem dil dışı unsurlar yönünden ele almış, toplumsal ve kültürel bağlamda inceleme boyutuna taşımışlardır (Kocaman, 1996, s. 2). 20. yüzyılın ortalarında başlayan dil çalışmalarıyla birlikte sosyokültürel yapının dile etkisi araştırılmaya başlanmıştır. Felsefeci John

Austin *How to Do Things with Words*¹ (*Söylemek ve Yapmak*) eseriyle söz eylem kavramını ortaya atmış daha sonrasında farklı birçok araştırmacının da destekleyeceği tümcelerın salt yapısal bir birim değil bir eylem oldukları tezini savunmuştur (Austin, 1962, s. 1-10). 1964 yılında Michael Halliday tarafından “kesit kuramı” ortaya atılmıştır. Bu kurama göre söylem analizinin nasıl yapılacağını belirleyen üç önemli unsur vardır: Söylemin konu alanı, söylem ortamındaki kişilerin birbirleriyle ilişki dereceleri ve söylemin yazılı ya da sözlü ifade ediliyor olması (Doğan, 2022, s. 171). Örneğin söylem bir siyasi söylem midir? Söylem nerede geçmektedir? Söylemi gerçekleştirenler nasıl bir dil kullanmaktadır? Söylemin iyi anlaşılabilmesi için bu soruların sorulması ve cevaplanması gerekir. Halliday ve Hasan (1976) söylem analizinde yinelemelerin, birlikte kullanımların, sesçil öğelerin, farklı dil kullanımlarının üzerinde durmuş, bu dilsel analizın sosyokültürel bağlamla ilgili de ipuçları verebileceğini belirtmişlerdir (Kamalu & Osisanwo, 2015, s. 188). Söylemi sosyokültürel bağlamda inceleyen bir başka araştırmacı da *Konuşmanın Etnografisi* çalışması ile Dell Hymes olmuştur (Kamalu & Osisanwo, 2015, s. 174). Foucault söyleme yeni bir boyut kazandırırken, Goffman söylem incelemelerine toplumbilimsel yaklaşmıştır (Yıkılmış, 2019, s. 56).

1970’li yılların sonuna doğru dil ile iktidar arasındaki ilişkilere odaklanan eleştirel söylem analizi yaklaşımı ortaya atılmıştır. Norman Fairclough, Teun A. Van Dijk, Ruth Wodak, Ron Scollon, Siegfried Jager gibi araştırmacılar çalışmaları ve yaklaşımları ile alana katkı sağlamışlardır. Bu yaklaşımları ele alacak olursak Fairclough, söylem analizini tüm sosyal süreçlerin temel parçası olarak görmüş, sadece yazılı ve sözlü dili değil tüm göstergesel alanı temel almıştır. Fairclough’un dilbilimsel analizi sistematik fonksiyonel dilbilimden hareketle incelenen metnin dili üzerinde çeşitli düzeylerde analiz yapmayı gerektirir (Şah, 2020, s. 215). Bu yaklaşım, metnin dilsel yapısını, cümlecik biçimlerini, bağlantılama biçimlerini, gramer ve semantiğini, kelime seçimleri ve kelimeler arasındaki anlam ilişkilerini kapsar. Fairclough’un yaklaşımının diğer aşamasında ise ideoloji devreye girer. Sosyal düzenin ve ele alınan problemin söyleme yansımaları incelenir. Böylece sosyal hayattaki değişim ve problemler söylem analizi yoluyla ortaya konur.

Van Dijk, bilişsel yaklaşımında sosyobilişsel (socio-cognitive) analizi tarif eder. Ona göre söylem çok boyutlu ve tarifi yapılamayacak olan bir fenomendir. Söylem dilbilimsel bir nesne, bir eylem, faaliyet ve kültürel bir ürün olabilir. Van Dijk yaklaşımında söylemi, yazılı metinler kadar jestler, mimikler, imajlar ve diğer semiyotik biçimleri de kapsayan iletişimsel olgu olarak ele alır (Şah, 2020, s. 216). Biliş hem kişisel hem de sosyal biliş ifade eder. Kişisel bilişe ait olan duygu değerlendirmeleri sosyal bilişe dahil edilebilecek olan inançları, hedefleri ve temsilleri de içerir. Ona göre, söylem sadece toplumdaki bireylerin yüz yüze etkileşimini kapsamaz. Gruplar arası ilişkiler, kurumlar, organizasyonlar, sosyal süreçler, politik sistemler de söylemin oluşumunda etkindir. Ayrıca sosyal sınıf, cinsiyet, etnik yapı ve yaş gibi sosyal değişkenler de dil kullanımını etkiler. Van Dijk’e göre söylemin sadece dilbilimsel değil görsel, işitsel, sentaktik, semantik, stilistik, retorik, pragmatik ve etkileşimsel düzeyleri de vardır (Van Dijk, 1997).

¹ Bu eser Türkçeye, 2009 yılında R. Levent Aysever tarafından “Söylemek ve Yapmak” başlığıyla çevrilmiştir.

Wodak, tarihsel yaklaşımı ile söylem analizinin disiplinlerarası bir alan olduğunu vurgulamış ve sadece dilbilimsel analize dönük olmadığını problem yönelimli olduğunu altını çizmiştir. Dinamik yapıları olan bu teoriye göre alan çalışması ve etnografik inceleme de önemlidir. Ayrıca metinlerarası ve söylemlerarası ilişkiler araştırılır. Tarihsel bağlam göz önünde bulundurulur. Bağlam önemlidir. Bu sebeple metnin içsel bağlamı, metinler ve söylemlerarasılık, durumsal bağlam, sosyopolitik tarihsel bağlam şeklinde çok yönlü ele alınır (Wodak, 2001'den akt. Şah, 2020, s. 220).

Scollon (2001) sosyal problemlerin söylemler içerisinde inşa edildiği tezini savunur ve söylem analizinin sosyal problemlerin üzerindeki perdeyi kaldırarak açığa çıkardığını vurgular. Bu çerçevede bağlam çok önemlidir. Scollon'un aracılı söylem analizi, söylemsel pratiklerini sosyal eylem biçimleri olarak ele alır. Toplumun ve kültürün inşasında söylemler en belirgin araçtır.

1. 2. Argo ve Söylem

Argo, toplumsal yaşama ait bilgiler içeren ve toplumsal yaşam içinde oluşmuş söylemdir. Özel dil grupları içerisinde yer alan argo, ilk kez 1628 yılında dilenci esnafının jargonunda "dilenci" manasındaki "argotier" ile "dilenmek" demek olan "argoter" kelimelerinden türemiştir. Eski Fransızcada da "azarlamak, paylamak" anlamına gelen "hargoter" fiilinden türetilmiş bir isim olduğu düşünülmüştür. Bunun yanı sıra kelimenin, İspanyolcada "kaba saba" anlamına gelen "arigote" kelimesinden gelme ihtimali üzerinde de durulmuştur (Şen, 2016, s. 20). Argo, tüm dünyada insanlar tarafından kullanılan ve toplumdan topluma değişen, içinde yer aldığı toplumu yansıtan bir iletişim kurma biçimidir. Devellioğlu'na göre "Argo yapma bir dil olmakla beraber Esperanto veya Volapük gibi derleme, sentez ve icat yoluyla laboratuvar çalışması neticesinde meydana getirilmiş yapma bir dil değildir. O doğal diller sınıfındandır" (1980, s. 14). Argonun ilk oluşumunda ve türemesinde genel topluluk hayatı içinde ortaklaşa yaşayış ve en çok da gezici olarak çalışan zanaat esnafının çevresi etkili olmuştur (Devellioğlu, 1980, s. 14). Argo genellikle bir sosyal gruba özgü olan dillerden biridir ve sosyal ve kültürel çıkarımlar içerir (Çiçek & Yağbasan, 2019, s. 16).

Hulki Aktunç, argoyu alan argosu ve genel argo olmak üzere ikiye ayırır: Alan argosu, "Kendi sosyal çevresiyle sınırlı yaşayan ve buldukları topluluğun geri kalan kesiminden ayrılmak isteyen, yaşama ortam ve biçimleri birbirine yakın kişilerce yaratılıp benimsenmiş sözcükler, deyimler bütününe dayalı konuşma biçimidir" (1990, s. 20). Genel argo ise "Alan argolarındaki sözcük dağarcığının zaman içinde oluşturduğu toplam sözcük ve deyim dağarcığı ile bu dağarcığa dayalı konuşma biçimidir" (Aktunç, 1990, s. 20). Aktunç, argo kullanan grupları kategorize etmiş; sporcu argosu, esnaf argosu, göçmen argosu, hapishane argosu gibi başlıklar altında toplamıştır (Aktunç, 1990, s. 21).

Bu çalışmada Orhan Kemal'in 72. *Koşuş* romanında yer alan argo ifadelerin İngilizce çevirileri iki farklı çeviri örneği üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve disiplinlerarası bakış açısıyla söylem analizi yapılmıştır. Argo ifadelerin içerdiği söylemlerin çevirileri yoluyla hedef kültüre ne ölçüde yansıtıldığı değerlendirilmiştir. Orhan Kemal Türk edebiyatına çeşitli eserler kazandırmış bir yazardır. Eserleri birçok dile çevrilmiştir. 72. *Koşuş* eseri bunlardan biridir. Kemal'in 1954 yılında yazmış olduğu bu eserinde hapishanedeki mahkûmlar anlatılmaktadır.

Olaylar İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda geçmektedir. Yoksulluk hapishane ortamını daha da kötüleştirilmiş, insanî değerleri altüst etmiştir. Mahkûmlar çok zor koşullarda hayatta kalmaya çalışmaktadır. Yazar romanıyla bu tarihsel döneme ışık tutar. Dönemin sosyokültürel ve sosyoekonomik yansımalarının toplum üzerindeki etkilerine değinir. Yıldırım'a göre Orhan Kemal Türkiye'deki sosyal değişimi yaşayarak görmüş bir yazar olduğu için eserlerinde kırdan kente göç ile ortaya çıkan toplumsal sorunlardan başlamak kaydıyla Anadolu'nun farklı yerlerinden kopup gelen insanların yaşayışlarını ve sıkıntılarını toplumsal değişim yönünden ele almıştır (2014, s. 38). 72. *Koşuş* eserinde argo, deyim, atasözü gibi birçok kültürel unsur yer alır. Orhan Kemal'in Türk romanına getirdiği en büyük özelliklerden birisi kahramanları kendi sosyokültürel ve ekonomik özelliklerine göre konuşturmasıdır (Yalçın, 2011, s. 220).

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığınca 2005 yılında TEDA (Türk Edebiyatının Dışa Açılımı) Projesi başlatılmıştır. Öncelikle dünya edebiyatının seçkin eserleri Türkçeye çevrilmiş ve daha sonrasında Türk edebiyatının önemli eserleri dünya dillerine çevrilmiştir. Bu bağlamda birçok yazarın eseri için dünya dillerine çevrilmek ve yayımlanmak üzere TEDA tarafından desteklenme kararı alınmıştır (Sağlam, 2014, s. 89). Türk edebiyatı yazarları arasında en çok talep gören isimlerden birisi de Orhan Kemal olmuştur. Orhan Kemal en çok çeviri desteği alan yazarlar arasında ikinci sırada yer almış ve TEDA Projesi kapsamında bugüne kadar 18 farklı ülkeden başvuran 23 yayınevine Orhan Kemal'in 21 eserinin 15 farklı dilde yayımı için 59 adet destek verilmiştir. Orhan Kemal'in en çok talep gören eserlerinden birisi de 72. *Koşuş* eseri olmuştur. Eserin proje kapsamında Almanca, İngilizce ve daha birçok dile çevirisi yapılmıştır (Sağlam, 2014, ss. 91-92). Çalışmada Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınevi tarafından yayımlanmış ve Türkçeden İngilizceye çevirisi Nevzat Erkmen tarafından yapılmış *Ward 72* (1993) başlıklı eser ile Everest Yayınevi tarafından yayımlanmış ve Türkçeden İngilizceye çevirisi Cengiz Lugal tarafından yapılmış olan *The Prisoners* (2012) başlıklı eserlerin incelemesi yapılmıştır.

Orhan Kemal'in 72. *Koşuş* eserinin çevirileri üzerine yapılan makale çalışmaları da mevcuttur. Sağlam "Dünya Edebiyatına Uzanan Yolda Bir Türk Romancı: Orhan Kemal" başlıklı çalışmada eserde yer alan kültürel öğelerin çevrilebilirliği sorununu Achim Martin Wensien ve Uli Rothfuss (2010) tarafından yapılan Almanca çevirisi üzerinden ele almıştır (2014, ss. 87-104). Taş İlmeç "Orhan Kemal'in 72. *Koşuş* Adlı Eserinde Deyim Çevirisi: Metnin Yeniden Anlatanı Olarak Çevirmen" başlıklı makalesinde kaynak eserde yer alan atasözü ve deyimlerin İngilizce çevirilerini incelemiştir (2017, ss. 247-259). Akalın & Tarakçıoğlu ise "Translating the Prison Culture: A Descriptive Study upon the Culture Specific Items in the Translations of Orhan Kemal's 72. *Koşuş*" eserinde hapishane kültürünün erek dile aktarımı ve kültürel öğelerin İngilizce çevirilerini ele almışlardır (2018, ss. 21-33).

1.3. Metinsel Karşılaştırmalı Çeviri Örnekleri ve Söylem Analizleri

Söylem analizi okuma, yorumlama ve yapılandırma gibi aşamalardan geçmektedir. Küçük ölçekli düzeyde inceleme; söylemdeki sözcüklerin anlamlarının belirlenmesi, cümle ve cümleciklerin birbirleriyle olan ilişkisinin incelenmesi, sözcüklerin metinle olan bağlamının değerlendirilmesi, yöresel ağız, vurgu, tonlama gibi özelliklerin değerlendirilmesi, edimbilimsel açıdan ele alınması gibi aşamaları kapsarken, büyük ölçekli düzeyde inceleme; metni

sosyokültürel açıdan da ele alan, söylemin bulunduğu kültürü, zamanı, söyleyenini, kime hitap ettiğini ve hangi amaçta olduğunu ortaya koyan değerlendirmeleri içerir (Çelik & Ekşi, 2008, s. 112).

Öncelikle her iki eserin başlığında kullanılan söylemler değerlendirildiğinde Cengiz Lugal'in yapmış olduğu çeviride kaynak eserin başlığı 72. *Koşuş* olmasına rağmen *The Prisoners* (*Mahkûmlar*) başlığının tercih edildiği görülmektedir. "72. Koşuş" başlığının anlam evreni açısından önemi vardır. "72. Koşuş" hapisanenin fiziksel koşulları en kötü olan koşuşudur. Yoksulluğun, insan sömürsünün, adaletsizlik ve eşitsizliğin en yoğun yaşandığı koşuşudur. Aynı zamanda olayın yaşandığı dönem ve toplumun durumunu da sembolize eden bir sembolik söylemdir. Erkmen'in yapmış olduğu çeviri eserde, bu sembolik ögenin korunduğu ve kaynak metnin başlığında yer aldığı gibi çevrildiği görülmektedir. Eserde yer alan sembolik göstergeler bununla sınırlı değildir. Kuru fasulye, pilav ve soğan göstergeleri hapisane koşullarında ziyafeti sembolize etmektedir. Eserde geçen isimlerin de sembolik olduğu gözlemlenmektedir. Kaynak eserde yer alan "Berbat", "İzmirli", "Kaya", "Kaptan", "Tavukçu" gibi takma isimler karakterlerin fiziksel, sosyokültürel veya karakteristik özelliklerini yansıtmakta, aynı zamanda da Türk kültüründe yer alan lâkap verme geleneğini yansıtmaktadır. Örneğin kaynak metinde geçen "Berbat" karakteri, hileci, kurnaz, çıkarıcı bir tiptir, "İzmirli" ifadesi karakterin memleketini sembolize etmekte, "Kaya" lâkabi ise karakterin sert mizacını ifade etmektedir. "Tavukçu" ise tavuk çaldığı için bu lâkabi almıştır.

Eserde geçen "ağa", "meydancı", "haybeci", "âdembabalar", "başefendi" gibi sembolik ifadeler hapisane sistemi içerisindeki ekonomik gücün belirlediği sosyal statüleri temsil eder. Bir başka örnek olarak "devlet baba" ifadesi sosyopolitik bir söylemdir. Bu söylem toplumdan topluma değişebilir özellik gösterebilir. Bu sembollerin silinmesi ya da başka öğelerle yer değiştirmesi metnin anlam evreni ve bu anlam evreninin erek kültüre aktarımı açısından kayıplar yaratabilir.

Aşağıda yer alan tablolarda kaynak metinde geçen argo söylemler ve İngilizce çevirileri sunulmuştur. Örneklerin çok uzun ve karmaşık görülmemesi için tüm örneklerin bir tabloda değil beşer örnek şeklinde birkaç tabloda sunulmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür.

Kaynak Metin	Çeviri Metin 1 (Çev. N. Erkmen)	Çeviri Metin 2 (Çev. C. Lugal)
(1) Zarımı kesip durmasana <i>haybeci</i> (s. 1)	Stop cutti'in on my game <i>sucker</i> said hefty Berbat (p. 1)	Stop blocking my rolls, you <i>berk</i> (p. 7)
(2) Tutulmadan atılır mı <i>Ian?</i> (s.1)	How can I throw'em without holdin'em <i>sucker</i> (p. 1)	Can't throw them if I don't hold them now, <i>can I?</i> (p. 7)
(3) Hafız oğluyum ben ne bakıyorsun <i>âdembabalığıma?</i> (s.2)	I'm the son of a Hafız. Don't think I'm nobody just because I'm an <i>âdembaba</i> (p.1)	Look, I might have ended up in here but I come from a good family (p. 7)

(4) Kim <i>gammazladı</i> ? (s. 3)	Who has <i>ratted on me</i> ? (p. 3)	Did someone <i>grass me up</i> ? (p. 9)
(5) Öyleyse <i>zulacılık</i> yaptın? (s. 4)	Well, if not you're a <i>fence</i> (p. 5)	You had <i>some deal going</i> , then (p.10)

Tablo 1 Eserde Yer Alan Argo Söylemlerin İngilizce Çeviri Örnekleri

“Haybeci”, argo söylem olarak “çalışıp emek harcamadan para, çıkar elde etmek isteyen kimse” anlamına gelmektedir (Aktunç, 1998, s. 138). Tablo 1’deki çeviri örneklerinde Erkmen’in Türkçe, “aldatılmış kimse, saf, enayi” anlamlarında “sucker” kelimesini seçmiş olduğu, Lugal’in ise “çılgn” anlamına gelen “berk” ifadesine yer verdiği görülmektedir. Ancak bu çeviri tercihlerinin kelimenin sosyokültürel bağlamdaki anlamından uzak olduğu gözlemlenmektedir. Erkmen’in cümle yapısı olarak konuşma dilini ve argo dil söylemine daha yakın olan kısaltma üslubunu kullandığı görülmektedir. Bu tercihle erek kültüre kaynak metnin argo söylemler içerdiği bilgisi aktarılmaktadır. İkinci örnekte geçen “lan” argo söyleminin hedef dilde eşdeğerinin olmaması sebebiyle, Erkmen tarafından “sucker” kelimesi ile karşılandığı görülmektedir. “Sucker” kelimesi “blood sucker” şeklinde de kullanılmakta ve “kan emici, asalak” anlamlarına gelmektedir (Ardanancı, 2001, s. 18). Erkmen’in Tablo 1’de, hem “haybeci” (başkalarından geçinen) hem de “lan” ifadesi için “sucker” kelimesini tercih ettiği görülmektedir. Lugal’in çevirisinde ise göstergenin silindiği anlaşılmaktadır.

Üçüncü örnekte yer alan “âdembaba” ifadesi hapishane argosunda “Hapishanede parasız, aç, en kötü durumdaki değersiz niteliksiz kimse” anlamına gelmektedir (Aktunç, 1998, s. 61). Çeviri örneklerinde Erkmen’in kelimeyi kaynak dilde olduğu gibi koruduğu görülürken, Lugal’in göstergeyi çeviri metinden sildiği görülmektedir. “Âdembaba” tabirinin hapishane argosuna ait bir ifade olmasının yanı sıra mitolojik ve dini çağrışımları da bulunmaktadır. İslâmî kaynaklara göre insanlığın atası olarak kabul edilen Âdem Aleyhisselam aynı zamanda ilk peygamber olarak kabul edilir. “Âdem” kelimesinin kökenine bakıldığında Sümer dilindeki “adamu (babam)”, Âsur-Babil veya Sâbiî dilindeki “adam (kul)” kelimesinden geldiği ileri sürülmüştür. “Âdam” kelimesinin toprakla bağlantısı olduğu da öne sürülmüştür. İbrânicede ise “insan ve insan türü” anlamında kullanılmıştır. ² Bu açıklamalar ışığında kelimenin metnin anlam evreni açısından önemli olduğu görülmektedir. “Âdembaba” tabiri insanın temsilidir. Hapishane ortamında ise birçok ihtiyaçtan yoksun, muhtaç insanı sembolize etmektedir. Erek okura yabancı bu ifadenin erek kültürde karşılığının olmaması durumunun, Erkmen’in kelimeyi erek okur için eserin ön sayfasındaki mini sözlük bölümünde açıklama tercihi, Lugal’in ise kelimeyi çeviri metinden çıkartma tercihi ile sonuçlandığı görülmektedir (Kemal, 1993, s. ix). Dördüncü örnekteki “gammazlamak” kelimesi “bir kişiyi ihbar etmek, ispiyonlamak” anlamlarına gelmektedir. Bu anlamı sağlamak için Erkmen “ratter on”, Lugal ise “grass someone up” kalıp ifadelerine yer vermişlerdir. Tablo 1’de, dördüncü örnekteki çeviriler ve kaynak metinde yer alan cümlenin bağlamı karşılaştırıldığında çevirmenlerin farklı kelime grupları ve farklı dil kullanımlarını tercih ettikleri görülmektedir. Anlambilimsel (Semantic) açıdan değerlendirildiğinde kaynak metinde

² TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/adem--peygamber> (Erişim tarihi: 10. 01. 2023)

kullanılan “gammazlamak” kelimesinin “ispiyonlamak” kelimesiyle daha yakın anlamlı olduğu ve bir argo kullanım olduğu görülmektedir. Erkmen çevirisinde bu kelimeyi İngilizce argosunda yer alan “ratter on”³ kelimesiyle karşılamıştır. Lugal ise kelime için ihbar etmek anlamına gelen “grass someone up”⁴ ifadesini kullanmıştır. Çok yakın anlamlı görünmelerine karşın kaynak metin hapishane argosu içerdiğinden “ihbar etmek” ifadesi yerine “gammazlamak” kelimesinin tercih edilmiş olduğu görülmektedir. Edimbilimsel açıdan değerlendirilecek olursa kaynak metindeki “Kim gammazladı?” ifadesinin metnin bağlamı içerisinde bir uyarı ve tehdit amacı içerdiği anlaşılmaktadır. Erkmen bu edimi “Who ratted on me?” (“Kim beni ispiyonladı?”) sorusu ile aktarmış, Lugal ise bir onaylatma sorusunu tercih ederek “Did someone grass me up?” (“Birisi beni ihbar etti mi?”) ifadesine yer vermiştir. Beşinci örnekte yer alan “zulacılık yapmak” ifadesi bir şeyi saklamak, gizlemek veya gizlice almak anlamlarına gelmektedir. Bu anlamı karşılamak için Erkmen “fence” kelimesini tercih etmiş, Lugal ise durumu “some deal going” ifadesi ile açıklama yoluna gitmiştir. “Fence”⁵, “çalıntı mal alıp satan kimse” anlamına gelmektedir. “Some deal going” ifadesi ise “gizli kapaklı bazı işler yapmak” anlamında kullanılmaktadır. Hapishane argosunda bir şeyi “zula etmek” “aşırmaq, çalmak, hırsızlık etmek” anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 1980, s. 162). Bağlam göz önüne alındığında Erkmen’in tercihinin kaynak metne daha yakın bir anlamda olduğu görülmektedir.

Kaynak Metin	Çeviri Metin 1 (Çev. N. Erkmen)	Çeviri Metin 2 (Çev. C. Lugal)
(1) <i>Boru mu</i> bu yüz elli lira gelmişti Kaptan’a (s. 8)	<i>No Joke</i> a hundred and fifty lira had come to the captain (p. 8)	The captain received one hundred and fifty liras and that was no mean sum (p. 13)
(2) <i>Attı</i> : Beni yanına alacak! (s. 9)	He <i>swaggered</i> : He will take me into his service (p. 9)	He’s going to keep me by his side he <i>lied</i> (p. 14)
(3) <i>Meydancı!</i> (s. 9)	His <i>gofer</i> , his <i>dogsbody!</i> (p. 9)	<i>Crawler</i> (p. 14)
(4) <i>Yutarsam ya?</i> (s. 11)	But If <i>I win?</i> (p. 11)	But <i>what if I was?</i> (p. 15)
(5) Benden söylemesi (s. 5)	I’m warnin’ you! (p. 6)	Nothing to do with me. I’m just telling you man (p. 11)

Tablo 2 Eserde Yer Alan Argo Söylemlerin İngilizce Çeviri Örnekleri

³ Çevrimiçi Sözlük: <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/rat%20on%20someone> (Erişim tarihi: 11.01.2023)

⁴ Çevrimiçi Sözlük: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/grass-up> (Erişim tarihi : 11.01.2023)

⁵ Çevrimiçi Sözlük: <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/fence> (Erişim tarihi: 13.01.2023).

İkinci tabloda yer alan “boru mu bu” söylemi argo terimleri sözlüğüne göre “Kolay mı?”, “Değersiz mi?” gibi anlamlar içermektedir (Aktunç, 1998, s. 62). Erkmen’in bu anlamı “şaka değil” anlamına gelen “no joke” ifadesiyle karşıladığı görülmektedir. Lugal ise çevirisinde “bu hiç de fena değildi” anlamına gelen “that was no mean” ifâdesine yer vermiştir. Tablo 2’de yer alan ikinci örnekte yer alan “kafadan atmak, uydurmak” anlamlarına gelen “atmak” kelimesi yan anlamda kullanılmış olup Erkmen’in bu yan anlamı “swagger” (“jaka, hava atmak”) argo kelimesi ile karşıladığı Lugal’in ise kelimenin düz anlamını tercih ederek “lied” (“yalan söyledi”) ifadesini kullandığı görülmektedir. Üçüncü örnekte yer alan “meydancı” kelimesi hapisane argosunda “hapisanede ayak işlerini gören kimse” anlamına gelmektedir⁶. Bu ifade için Erkmen “gofer” ve “dogsbody” (“köle gibi çalıştırılan kimse”) kelimelerini tercih etmiş, Lugal ise “yağcı, sürünen, böcek” anlamlarına gelen “crawler” kelimesine yer vermiştir. Hedef kültürde tam karşılığı bulunmayan bu söylemin çevirmenler tarafından işlevsel karşılığının kullanıldığı görülmektedir. Dördüncü örnekte yer alan “yutmak” söylemi argo dilinde “inanmak, kanmak” anlamlarına gelirken hapisane argosunda “oyunu kazanmak, yenmek” anlamlarına gelmektedir (Aktunç, 1998, s. 312) Erkmen anlama yönelik bir kullanım seçmiş “win” (“kazanmak”) kelimesini kullanmıştır. Lugal ise çeviri metinde kelimeyi kullanmadan “what if I was” (“Ya kazanırsam?”) ifadesi ile aktarım yapmayı tercih etmiştir. Beşinci örnekte yer alan “Benden söylemesi” söylemi edimbilimsel açıdan bir uyarı ve tehdit anlamı içermektedir. Erkmen bu kullanımı “I’m warnin’ you!” (“Seni uyarıyorum!”) ifadesiyle Lugal ise “Nothing to do with me. I’m just telling you man”. (“Benimle bir alakası yok ben sadece söylüyorum”) ifadesiyle karşılamıştır.

Kaynak Metin	Çeviri Metin 1 (Çev. N. Erkmen)	Çeviri Metin 2 (Çev. C. Lugal)
(1) <i>Serin gel</i> , dedi (s. 11)	<i>Cool it</i> , will you? (p.11)	Hey, <i>don't get carried a way</i> said Chicken (p.15)
(2) <i>Dalgama taş atma</i> , Tavukçu (s. 11)	Hey, chicken thief, <i>don't cut me off!</i> (p. 11)	<i>No, think about it</i> , Chicken (p.15)
(3) Demek parayı anan <i>salmış?</i> (s. 13)	So your mother' <i>sent</i> the dough? (p.14)	So your mother <i>sent</i> you? (p.8)
(4) <i>Devlet baba</i> , her hükümlü gibi, (s. 16)	The <i>government</i> gave them each a Daily ration (p. 17)	The <i>state</i> issued standard.... (p.20)
(5) Ah be başefendi sizin yanınızda hiç <i>piyasamız</i> yok (s. 60)	Dawn! You mean we are <i>zero in your eyes</i> . (p. 72)	We're not all <i>worthless</i> (p. 65)

Tablo 3 Eserde Yer Alan Argo Söylemlerin İngilizce Çeviri Örnekleri

“Serin gel” ifadesi “yavaş ol, sakın ol, kızma, hemen öfkelenme” gibi anlamları kapsamaktadır (Aktunç, 1998, s. 256). Bu anlamın Erkmen’in çevirisinde “sakın ol” anlamına gelen

⁶ Çevrimiçi Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 13.01.2023)

“cool it” cümlesiyle karşılandığı, Lugal’in çevirisinde ise kendini fazla kaptırma anlamına gelen “don’t get carried a way” söylemiyle karşılandığı gözlemlenmektedir. İkinci örnekte yer alan argo söylem “dalgama taş atma”, “başkalarının düzenini bozacak şekilde müdahalede bulunmak” anlamına gelmektedir (Aktunç, 1998, s. 84). Erkmen bu söylemi, “birini bir şeyi yapmaktan alıkoymak” anlamına gelen “cut someone off” deyimiyle çevirmiştir. Lugal ise edimbilimsel yaklaşımla söylemin içerdiği uyarı ve tehdit anlamını erek kültüre “Hayır, bunu düşün” anlamına gelen “No, think about” ifadesiyle aktarmıştır. Üçüncü örnekte yer alan “salmak” kelimesi argo dilinde göndermek anlamına gelmektedir. Çeviri örnekleri incelendiğinde bu argo söylemin erek kültürde karşılığının olmaması sebebiyle argo bir ifade olmayan ve Türkçe “göndermek” anlamına gelen “send” fiiliyle karşılandığı gözlemlenmektedir. Dördüncü örnekte yer alan “devlet baba” söylemi sosyopolitik bir söylemdir ve topluma özgüdür. “Koruyan, kollayan” çağrışımlarından hareketle Türkçede oluşturulmuş bir ifadedir. Bu ifadenin İngiliz kültüründe eşdeğeri olmadığı için çevirmenlerin bu söylemi “devlet, hükümet” anlamlarına gelen “government” ve “state” kelimeleri ile karşıladığı görülmektedir. Beşinci örnekte yer alan “başefendi” kelimesi, “devlet dairelerinde kıdemli memur, başkâtip”⁷ anlamına gelmektedir. Kelimenin hedef kültürde karşılığının bulunmasındaki zorluk sebebiyle göstergenin her iki çeviri söylemde de yer almadığı görülmektedir. Aynı örnekte yer alan “hiç piyasamız yok” ifadesinin Erkmen tarafından anlamı açıklamaya yönelik olarak “we are zero in your eyes” (“gözünüzde sıfırız”) söylemiyle karşılandığı, Lugal’in ise hedef kültürde anlamı sağlamak için “We are not worthless” (“Biz değersiz değiliz”) ifadesini tercih ettiği görülmektedir. Bu tercihler argo söylemler içermemektedir.

Kaynak Metin	Çeviri Metin 1 (Çev. N. Erkmen)	Çeviri Metin 2 (Çev. C. Lugal)
(1) <i>Derken bir terso</i> (s. 35)	Then, shoot! <i>Hard Luck!</i> (p.36)	And then I got one <i>bad roll</i> (p. 35)
(2) Ama şu herifi mutlaka <i>marizlemeliydi</i> (s. 37)	In anycase without fail he would have to <i>give him a good trashing</i> if he didn’t beat him (p. 43)	But he did have to <i>teach that little bastard a lesson</i> (p. 41)
(3) Kimse cebinden <i>mangırımı</i> almaz (s. 45)	Nobody gonna take your <i>bread</i> from your pocket (p. 53)	No one’s going to nick your <i>money</i> out of your pocket (p. 49)
(4) Kaptan <i>ifrit</i> olur şimdi (s. 59)	The cap’n ‘ll be <i>real mad</i> now (p. 70)	The captain’s going to be <i>pissed off</i> (p. 63)
(5) <i>Kıyak be</i> . İki buçuk alınca ne yapacaksın (s. 53)	<i>Terrific</i> , what you gonna do when you gets the two ‘n’a half. (p.64)	<i>All right</i> for some. What are you going to do with the two and a half note then (p. 58)

Tablo 4 Eserde Yer Alan Argo Söylemlerin İngilizce Çeviri Örnekleri

⁷ Çevrimiçi Sözlük: <https://tr.wiktionary.org/wiki/ba%C5%9Fefendi> (Erişim tarihi: 13.01.2023)

Tablo 4'te yer alan "terso" kelimesi argo sözlüğünde "kumarda el kaybeden kimse, parasız züğürt" şeklinde yer almaktadır (Aktunç, 1998, s. 280). Konuşma metninde bu anlamı vermek için Erkmen'in "hard luck" ("kötü şans, şanssızlık") kelimesini tercih ettiği, Lugal'in ise "kötü şans, kötü talih" anlamlarına gelen "bad roll" kelimesini tercih ettiği görülmektedir. İkinci örnekte yer alan "marizlemek" ifadesinin anlamı argo terimleri sözlüğünde "dövmek" şeklinde yer almaktadır (Aktunç, 1998, s. 208). Erkman'ın bu argo söylemi karşılamak için erek dilde bir argo söylem şekli olarak "give someone a good trashing" ("iyi bir dayak atmak") kalıbını kullandığı, Lugal'in ise çevirisinde "teach that little bastard a lesson" ("O küçük p..çe bir ders vermek") ifadesine yer verdiği gözlemlenmektedir. Lugal'in anlamı erek dilde sağlamak için erek kültürde kullanılan argo örneğini tercih ettiği görülmektedir. Üçüncü örnekte yer alan "mangır" kelimesi hapishane argosunda oldukça sık kullanılan bir ifadedir. Kelimenin argo sözlüğündeki karşılığı "para"dır (Aktunç, 1998, s. 206). Erkmen bu argo söylemin aktarımında yine hedef dilde de argo bir söylem olarak "para" anlamına gelen "bread" ifadesini kullanmıştır. Lugal, argo kelimeyi değil, argo ifadenin anlamına yönelik olarak hedef dilde "para" anlamına gelen "money" kelimesini tercih etmiştir. Hapishane argosunda yer alan "ifrit" kelimesi diğer argo ifadelerde de olduğu gibi yazar tarafından metnin bağlamına uygun olarak seçilmiş argo ifadelerden biridir. Çok kızgın, çok öfkeli anlamlarına gelen bu söylem Erkmen tarafından anlamı vurgulamak amacıyla "real mad" şeklinde çevrilmiştir. Lugal kelimeyi argo ifade olarak kullanmayı tercih etmiş çevirisinde siniri tepesinde anlamına gelen "pissed off" söylemine yer vermiştir. Beşinci örnekte yer alan ve bir argo söylem olan "kıyak" ifadesi argo sözlüğünde "Çok güzel, âlâ, mükemmel, üstün" şeklinde tanımlanmaktadır (Devellioğlu, 1980, s. 109). Erkmen aktarımında bu argo söylem için "müthiş, çok güzel" anlamlarına gelen "terrific" ifadesine yer vermiş, Lugal ise aktarımında "allright" ("iyi, tamam") kelimesini tercih etmiştir. Her iki tercihin de Türk argosundaki "kıyak" ifadesinin eşdeğeri olmadığı görülmektedir.

Kaynak Metin	Çeviri Metin 1 (Çev. N. Erkmen)	Çeviri Metin 2 (Çev. C. Lugal)
(1) Mesele <i>arapların gülmesi</i> ydi (s. 37)	<i>It was a question of luck</i> once they were in luck made the hundred (p. 44)	Yup, <i>the whole thing was down to Lady Luck</i> . If she did smile on him (p. 41)
(2) <i>Cigaralar</i> pupa (s. 55)	<i>Cigarette</i> goin' with the wind (p. 66)	Puffing away. Smoking proper <i>cigarettes!</i> (p. 61)
(3) O senin dediğin marul Bayrampaşa'da yetişir (s. 38)	Don't make me laugh brother (p. 45)	I can see pigs flying past the window (p. 43)
(4) Uyma! (s. 38)	Don't listen to him! (p. 45)	He is not worth it! (p. 43)
(5) Ulan amma da yudumladın ha! (s. 37)	Whoa how you gulp it man (p. 44)	Don't hog it all! (p.42)

Tablo 5 Eserde Yer Alan Argo Söylemlerin İngilizce Çeviri Örnekleri

Tablo 5, birinci örnekte yer alan “araplarının gülmesi” söylemi argo dilinde “bahtının, şansının açılması” anlamına gelmektedir (Aktunç, 1998, s. 42). Çeviri örnekleri incelendiğinde Erkmen’in argo söylemin anlamına yönelik çeviriyi tercih ettiği ve şans meselesi anlamına gelen “a question of luck” ifadesine yer verdiği görülmektedir. Lugal’in ise hedef kültürü göz önünde bulundurarak, hedef kültürde kumarbazların inanışında “şans meleği”, “şans getiren kadın” (“Lady Luck is a personification of luck that is often involved in gambler's superstitions”) anlamlarına gelen “lady luck”⁸ sözcüğünü tercih ettiği görülmektedir. Çevirmenin böyle bir tercihte bulunma sebebi kaynak kültüre özgü olan ve erek kültürde karşılığı bulunmayan “araplarının gülmesi” argo söylemini erek kültürde benzer bağlamda kullanılan başka bir argo söylemle karşılayarak anlamı kolaylaştırmak olabilir.

İkinci örnekte yer alan “cigara” kelimesi kaynak dilde “sigara” şeklinde sesletilen bir kelimedir. Dilbilimin bir alt dalı olan sesbilgisi (fonetik) ile ilgili olan bu örnekte, yazarın sigara yerine, hapisane dilinde ve mahkûmlar arasında farklı sesletimle kullanılan “cigara” söylemini tercih ettiği görülmektedir. Çeviri örneklerinde ise kelimenin İngilizce “cigarette” olarak kullanıldığı sesletimiyle ilgili bu özel kullanımına yönelik bir değişiklik yapılmadığı görülmektedir. Ağız, şive gibi kültüre özel dil kullanımlarının aktarımı zor bazen de imkansızdır. Her iki çevirmenin de muhtemel bu sebeple kelimeyi erek dilde okunduğu şekliyle bıraktığı anlaşılmaktadır. Üçüncü örnekte yer alan “O senin dediğin marul Bayrampaşa’da yetişir” söylemi hapisane diline yönelik bir kullanımdır ve söylenen şeye inanılmadığı ya da yapılan şeyin önemsenmediğini vurgulamaktadır. Çeviri örneklerinde Erkmen’in edimbilimsel olarak bir alay ifadesi olan bu söylemi “beni güldürme” aktarımıyla karşıladığı Lugal’in ise aktarımında deyimsel bir ifadeye yer vererek inanılması güç olan şeyleri ifade etmek için kullanılan “when pigs fly” (“domuzlar uçtuğunda”) söylemine yer verdiği görülmektedir. Lugal, kaynak metindeki ifadenin anlamını karşılamak için erek kültüre özgü deyim kullanmıştır. “When pigs fly” deyimini olması zor ve imkânsız şeyleri anlatmak için kullanılır. Dördüncü örnekte yer alan “uymak” ifadesi mecazi anlamıyla “Bir kimsenin yaptığını yapmak, onu örnek almak” anlamlarına gelmektedir. Bu söylem kaynak metinde olumsuz emir şekliyle kullanılmıştır (“Uyma!”). Bu anlamı sağlamak için Erkmen çevirisinde “Onu dinleme!” anlamına gelen “don’t listen to him” ifadesini kullanmış, Lugal ise bu bağlamsal anlamı “He is not worth it” (“Ona değmez!”) söylemiyle aktarmıştır. Kaynak kültüre ait bu söylemler erek kültürde de benzer durumlar için kullanılmaktadır. Beşinci örnekte yer alan “Ulan amma da yudumladın ha!” argo söyleminin Erkmen tarafından argo konuşma dilinde “Whoa how you gulp it man” (“Vay canına nasıl yudumladın öyle adamım?”) ifadesiyle karşılandığı görülürken Lugal tarafından edimbilimsel bir yaklaşımla olumsuz emir kipinde “Don’t hog it all!” (“Aç gözlülük etme!”) cümlesiyle aktarıldığı gözlemlenmektedir. Erkmen erek dilde aynı etkiyi yaratmak için argo söylem biçimini kullanmış, Lugal ise söylemin bağlam içinde vermek istediği mesaja odaklanmış edimbilimsel yaklaşımla söylemi “Don’t hog it all” (“Hepsini bitirme, açgözlülük etme!”) ifadesiyle karşılamıştır.

⁸ Çevrimiçi Sözlük: <https://www.seslisozluk.net/lady-luck-nedir-ne-demek/> (Erişim tarihi: 13.01.2023)

SONUÇ

Söylem analizi birçok bilim alanında olduğu gibi çeviribilim alanında da kullanılan bir yöntemdir. Söylem analizi sadece sözcük ve ifadelerin oluşturduğu dilin yapısına değil, söylemi oluşturan kültürel özelliklerin oluşturduğu iletişime de odaklanır. Dolayısıyla söylem analizi yöntemi kaynak metindeki alt anlamların ortaya çıkarılmasına ve kültürel öğelerin aktarımına olanak sağlar. Söylem analizi disiplinlerarası bir alandır. Bu nedenle söylem analizi incelemesi disiplinlerarası bakış açısı gerektirir. Geçmişten günümüze değin ortaya konan çeşitli ve birbirini tamamlayan yaklaşımlar bunu doğrulamaktadır. Özellikle kültürel unsurların ağırlıkta olduğu metinlerin söylem analizleri mitoloji, dilbilim, edimbilim, anlambilim, tarih, sosyoloji, felsefe, din bilimleri, siyasetbilim, sesbilim, edebiyat, etimoloji, göstergebilim gibi birçok alan bilgisi gerektirebilir. Bu noktada çevirmenin detaylı bir söylem analizi yapabilmesi için iyi bir araştırmacı olması ve çeviri eylemine geçmeden önce kaynak metni anlamış ve çözümlenmiş olması gerekir. Disiplinlerarası bakış açısı çevirmene, metni çok yönlü değerlendirme imkânı sağlar. Argo ifadeler içinde bulunduğu toplumun kültürünü yansıtan söylemlerdir. Argo özel bir dildir ve o dili bilmeyen kişiler tarafından anlaşılması zordur. Bu ifadelerin erek metinde aynı etkiyi yaratabilmesi için bulunduğu bağlamın iyi çözümlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada Orhan Kemal'in 72. *Koşuş* adlı eserinde yer alan argo söylemlerin iki farklı çeviri örneği üzerinden kaynak metin karşılaştırmalı analizi sunulmuştur. Çevirmenlerin, çeviri tercihleri disiplinlerarası bakış açısı ile değerlendirilmiştir. Çeviri örneklerinde yer alan söylemlerin çözümlenmesinde diliçi çeviri, kelimenin kökü ve sesletimi açısından incelenmesi, edimbilimsel çerçevede değerlendirilmesi, sosyokültürel boyutta ele alınması gibi yaklaşımlardan yararlanılmıştır. Hapishane argosuna ait söylemlerin değerlendirilmesinde kaynak metnin bağlamı göz önünde bulundurulmuş, erek dile çevirilerinin karşılaştırılmasında kaynak ve erek kültüre ait argo sözlükleri kullanılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda çevirmenlerin kültüre özgü olan argo söylemlerin hedef metne aktarımında, söylemin hedef dilde eşdeğerinin olmaması, kaynak dilin farklı kullanımlarının aktarımında zorluklar gibi sorunlarla karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Bu sorunların çözümünde ise göstergenin çeviri metinden silinmesi, argo söylem yerine düz anlamın tercih edilmesi, başka kelimelerle açıklama gibi yöntemlere başvurdıkları görülmüştür. Çevirinin sadece dil aktarımı değil aynı zamanda bir kültür aktarımı olduğu göz önüne alınacak olduğunda bu çözüm yöntemlerinin yetersiz kalacağı söylenebilir. Çalışma kapsamında incelenen örnekler ve değerlendirmeler neticesinde, çeviri öncesi yapılacak olan detaylı söylem analizinin ve disiplinlerarası yaklaşımların çevirmenlerin, karşılaşılabilecekleri muhtemel çeviri sorunlarına karşı çözüm üretmelerine yardımcı olacağı ve kültürlerarası iletişime aracılık edecek çeviri eserlerin ortaya çıkmasına katkı sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akalın, A. ve Tarakçıoğlu, A. Ö. (2018). "Translating the Prison Culture: A Descriptive Study upon the Culture Specific Items in the Translations of Orhan Kemal's 72. *Koşuş*" *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2(3): 21-33.
- Aktunç, H. (1998). *Türkçe'nin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Ardanancı, E. (2001). *İngilizcede Argo ve Günlük Konuşmalar*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Austin, J. (1962). *How Do Things with Words: The William James Lectures Delivered at Harvard University in 1955*. Amen House, London: Oxford University Press.
- Benveniste, É. (1995). *Genel Dilbilim Sorunları*. Çev. Erdim Öztokat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bingöl, L. (2019). *Sosyal Değişim ve Orhan Kemal*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.
- Brown, G. & George Y. (1983). *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coulthard, M. (1977). *An Introduction to the Discourse Analysis*. Essex: Longman Limited Group.
- Çelik, H. ve Ekşi, H. (2008). "Söylem Analizi", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (27): 99-117. <https://www.researchgate.net/publication/324259749> (erişim tarihi: 8.10.2022).
- Çiçek, A. ve Yağbasan, M. (2019). "Küfür ve Argonun İletişimdeki Yeri: Üniversite Öğrencileri Özelinde Bir Alan Araştırması". *Akdeniz İletişim Dergisi (AKİL)*. Aralık (32): 13-37.
- Devellioğlu, F. (1980). *Türk Argosu: İnceleme ve Sözlük*. Sözlük Dizisi 1, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Doğan, A. (2022). *Sözlü ve Yazılı Çeviri Odaklı Söylem Çözümlemesi*. 3. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London and Newyork: Longman.
- Gül, Sallan. S. ve Nizam Kahya Ö. (2021). "Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Özel Sayı:1(42): 181-198 doi:10.30794/pausbed.803182. (Erişim tarihi: 12.01.2023).
- Gee, J. P. (1990). *Sociolinguistics and Literacies, Ideology in Discourse*. Newyork: Routledge.
- Hymes, D. (1974). *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Kamalu, I. & Osisanwo, A. (2015). "Discourse Analysis". *Issues in the Study of Language and Literature*. Eds. Ikenna Kamalu & Isaac Tamunobelama. Ibadan: Kraft Books Limited: 169-195. <https://www.researchgate.net/publication/343214812> (Erişim tarihi: 8.10.2022).
- Kemal, O. (2007). 72. *Koşuş*. 33. Baskı, İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, O. (1993). *Ward 72*. Çev. Nevzat Erkmen, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kemal, O. (2013). *The Prisoners*. Çev. Cengiz Lugal, İstanbul: Everest Yayınları.
- Kocaman, A. (1996). "Dilbilim Söylemi", *Söylem Üzerine*. (Yayına Haz. Prof. Dr. Ahmet Kocaman) Ankara: Hitit Yayınları: 1-16.
- Mccarthy, M. (1991). *Discourse Analysis for Language Teachers*. Cambridge: Cambridge University.
- Parker, I. (2002). "Discourse Analysis." *Qualitative Methods in Psychology: A Research Guide*, Eds. P. Banister., E. Burman., I. Parker., M. Taylor., C. Tindal. Buckingham: Open University Press: 92-108.
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Çev. D. Bayrak, H. B Arslan, & Z. Akyüz. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Scollon, R. (2001). *Mediated Discourse: The Nexus of Practice*. London: Routledge.

- Sağlam, Y. M. (2014). "Dünya Edebiyatına Uzanan Yolda Bir Türk Romancı: Orhan Kemal", *Erdem Dergisi*. (64): 87-104. doi: <https://doi.org/10.32704/erdem.537456>
- Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi, Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Spears, R. A. (2007). *McGraw Hill's Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions*. Fourth Edition. McGraw Hill's.
- Şah, U. (2020). "Eleştirel Söylem Analizi: Temel Yaklaşımlar". *Kültür Araştırmaları Dergisi*. (7): 210-231.
- Şen, M. (2016). "Argo Kelimeleri Üzerine". *Argo*. Ed. Emine Gürsoy Naskali & Gülden Sağol Yüksekaya. İstanbul: Ka Kitap.
- Taş, S. (2017). "Orhan Kemal'in 72. Koşuş Adlı Eserinde Deyim Çevirisi ve Metnin Yeniden Anlatanı Olarak Çevirmen". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 19(1): 247-259.
- Tonkiss, K. (2006). "Analysis Text and Speech: Content and Discourse Analysis", *Researching Society and Culture*. Eds. C. Seale. London: Sage Publications. 367-383
- Van Dijk, T. (1985). *Handbook of Discourse Analysis*. Vol. I, London: Academic Press.
- Van Dijk, T. (1997). *Discourse as Structure and Process*, London: Sage Publications.
- Wodak, R. (2001). "The Discourse-Historical Approach". *Methods of Critical Discourse Analysis*. Eds. Ruth Wodak & Michael Meyer. London: Sage Publications: 63-94.
- Yalçın, A. (2011). *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı (1946-2000)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıkılmış, S. (2019). *Türkiye Türkçesinde Empati Dili (Söylem Çözümlemesi)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Yıldırım, E. (2014). "Türk Tipi Muhalif". *Hece Dergisi*. (18): 34-42.
- Yumuş, S. (2017). *Orhan Kemal'in Romanlarında Sosyal Değerler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Elektronik Kaynaklar

- TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/adem--peygamber> (Erişim tarihi: 10. 01. 2023)
- Çevrimiçi Sözlük: <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/rat%20on%20someone> (Erişim tarihi: 11.01.2023)
- Çevrimiçi Sözlük: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/grass-up> (Erişim tarihi: 11.01.2023)
- Çevrimiçi Sözlük: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/grass-up> (Erişim tarihi: 11.01.2023)
- Çevrimiçi Sözlük: <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/fence> (Erişim tarihi: 13.01.2023).
- Çevrimiçi Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 13.01.2023)
- Çevrimiçi Sözlük: <https://tr.wiktionary.org/wiki/ba%C5%9Fefendi> (Erişim tarihi: 13.01.2023)
- Çevrimiçi Sözlük: <https://www.seslisozluk.net/lady-luck-nedir-ne-demek/> (Erişim tarihi: 13.01.2023)

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK



Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ



PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE



MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

